

Crkva i hijerarhija u životu i spisima Ivana Merza

Miljenko BELIĆ

Sažetak

Autentični Merz nije nipošto od onih ljudi koji se mogu naći pred Bogom a zadržati mentalitet kompromisa i nedati Bogu sve. To jasno slijedi iz njegovih tekstova kao i iz njegove životne prakse. Svoju duhovnost Ivan Merz je gradio na čvrstim temeljima crkvenog učenja. Nakon povratka u Zagreb, sustavno je studirao skolastičku filozofiju, pa teologiju i crkvene dokumente – papinske i biskupske. To je još više u njemu učvrstilo onaj pravi crkveni duh odanosti papi i biskupima; čiji je autoritet i učenje branio i promicao na svakom mjestu.

1. Naš pristup razmišljanju o toj temi

Svi mi znamo da kad se govori o Ivanu Merzu i o njegovu odnosu prema Crkvi, tada nije teško doći do lijepih tekstova. Teškoća u tom radu jest u ovom: koje tekstove probrati i iznijeti, a koje, ne bez neke žalosti, izostaviti.

No možda je i cijenjezini čitatelj ovih redatak osjetio također ovu teškoću koju je osjetio i njihov pisac: nismo li mi ipak ponešto izvan pravoga stajališta za razumijevanje Ivanovih misli? Mi, naime, poznavajući već porpilično Ivana i njegove misli, pristupamo odabiranju i interpretiranju njegovih tekstova i njegovih misli već nekako u skladu s tom našom otprije stečenom slikom; a je li ona identična s *Ivanovim* životnim kontekstom? Recimo tu istu našu misao na drugi način: Ivanova slika o Crkvi i Ivanove smjernice za rad u Crkvi odišu skrajnjim superlativom; je li to ozračje superlativa *Ivanov* pokušaj da po mogućnosti izrekne svoju dubinsku misao što adekvatnije (što manje neadekvatno), ili je takav način govorenja posljedica tadanjih struja i zbivanja u Kristovoj Crkvi i u zbivanju na području koje obrađuje psihologija? U tom bi slučaju autentična Ivanova misao bila nešto drugo što bi se nekako krilo pod tom koricom intenzivnog pristupa.

Na sreću Ivan nam je sam malko odmakao zastor koji je prekrivao njegove najdublje i za vjeru odlučujuće dubine iz kojih je niklo ono njegovo teoretsko i praktičko stajalište, stajalište nezaustavljenog i nezaustavljivog intenziteta, a i sa svojim specifičnostima koje je Ivan stekao u Lurdu.

Merz je bio u Lurdu na svršetku srpnja i početkom kolovoza 1921. U pismu svom ocu, dne 9. listopada iste godine, govoreći o smetnjama pri svom vidu i

o molitvi za Božju pomoć u toj stvari, uz ostalo kaže: »Vi ćete se možda začuditi da ja računam s natprirodnim faktorima kao s najobičnijim stvarima. To sam naučio u Lurdu gdje je više slijepaca progledalo.«¹

U pismu majci 20. dana tog istog listopada 1921. piše: »potpuno je razumljivo i naravno da je moj sedmogodišnji boravak daleko od kuće i u raznim društvenim krugovima na mene jako utjecao. Osim toga, znadeš da me život na sveučilištu u Beču, onda rat, studij i napokon Lurd, potpuno uvjerio o istinitosti katoličke vjere i da se zato moj cijeli život kreće oko Krista Gospodina.«²

U vremenu između ta dva pisma (ocu i majci) napisao je Ivan još jedno, i to oveće pismo, prijatelju Draganu Maroševiću (18. listopada). U tom pismu Ivan iznosi neke svoje dojmove iz Lurda. Zatim govori o nekoj spasonosnoj promjeni u svom osobnom vjerskom doživljavanju. Razmišlja o našim vjerskim prilikama, i to ne o onim vanjskim i lako zamjetljivim, nego o onim dubinskim a koje su, rekli bismo, pokretači onog vanjskog i vidljivog. Svoje razmišljanje i svoje savjete prijatelju obrazlaže dubokom dogmom o Otajstvenom Tijelu Kristovu. U tom kontekstu iznosi i onu svoju znamenitu misao da se katolicizam neće širiti u nas ako ne bude bilo Radnika, Molitelja i Putnika (te je tri riječi napisao s velikim početnim slovom i potcrtao ih).³ Probrat ćemo i analizirati važnija mjesta. U njima ćemo naći napatuk kako treba čitati Merzove tekstove o Crkvi i hijerarhiji (i time ćemo naći odgovor na naše pitanje, na početku ovog rada, o valjanosti i autentičnosti maksimalističke interpretacije tih Ivanovih tekstova).

U prva tri odsjeka Ivan govori o onom nekom osjećaju kako ljude obuzima strah »kada Nadnaravna Sila (velika slova stavio je Merz) stupa u krepost (ta je riječ upotrebljena u originalu; znači: nastup krepkoće, uspješnog djelovanja ili zahvaćanja). (Na fronti se to često događa!). Isto u Lurdu, samo te tamo ponajprije obuzme osjećaj da je tamo *Ona* (potcrtao Merz), *Majka Božja* (...) ona (malim slovom – stavio Merz) tamo *jest* (potcrtao Merz).« I pri kraju 3. odsjeka: »U toj atmosferi te strah često obuzme, kao ona ljude iz Evanđelja.«

1 Tekst toga pisma donosi dr. Dragutin Kniewald, *Sluga Božji dr. Ivan Merz*, Zagreb² 1988., str. 144.

2 *Nav. dj.*, str. 148.

3 Pri kršćanskoj patnji u zajedništvu s Kristovom Žrtvom Ivan gleda i na plodove toga zajedništva. U jednom drugom pismu, također Draganu Maroševiću, bez nadnevka, Ivan piše: »Pišem Ti na Orlovskom papiru, jer znam da si pravi Orao i da pratiš i osjećaš s Orlovstvom, njegovim radostima a još više njegovom Kalvarijom. Svoje trpljenje sjedini s trpljenjem Spasiteljevim, da Orlovski naraštaj zaista postane naraštaj vitezova Božjih, koji će jurnuti Hrvatskom i sve osvojiti za Crkvu Vječnu« (tekst donosi: *Ivan Merz. Glasilo Postulature*, god. V., br. 1–2., 1977., str. 12.).

Upravo spomenuto *Glasilo Postulature* donosi i cijeli tekst važnog Ivanova pisma Draganu Maroševiću od 18. listopada 1921., str. 11–12. Cijeli tekst također je tiskan u 1. izdanju: *Put k suncu*, Zagreb 1978., str. 89–91., gdje su ipak izostavljena pri kraju pisma tri retka s nekoliko privatnih vijesti (izostavljanje je označeno trima točkicama u okrugloj zagradi); izostavljen je i redak i pol, dodan nakon nadnevka i potpisa, gdje se Ivan preporučuje u molitve te pozdravlja njegove roditelje i njegove sestre. U *Glasilu Postulature* tiskano je sve.

U prvom, dakle, dijelu tog pisma Ivan govori o intenzivnom doživljaju nazočnosti Presvete Djevice. Pod dojmom tog intenzivnog doživljavanja treba razumjeti ostale Ivanove misli, iznesene bilo u ovom pismu Draganu Maroševiću, bilo u pismima ocu ili majci pisanim u tom istom mjesecu listopada (naveli smo ih maloprije).

Uočimo i ovo: unatoč sličnosti onog nekog straha (u pomanjkanju boljeg izraza) koji se javlja pri nastupu Nadnaravi, Ivan dobro razlikuje između susreta s Nadnaravnom stvarnošću primjerice u ratu (Ivan je dvije godine bio na ratištu), i u Lurdu, »osjećaj da je tamo *Ona*«. I učinci su bili drukčiji.

Zatim u 4. i sasvim kratkom 5. odsjeku svog pisam Merz govori o nekoliko pojava u svom duhovnom životu a koje su nekako povezane, gotovo izjednačene, kao razni vidici korijenski iste pojave, promatrane bilo u njezinoj pozitivnosti, bilo u njezinoj negativnosti, u Lurdu ispravljenoj. Zavolio je Krunicu (to treba shvatiti u kontekstu o doživljaju one »nazočnosti« Presvete Djevice), i to za nastavak života nakon Lurda. Prestale su njegove dotadašnje vjerske sumnje. Iskreno ih opisuje: »Prije Lurda, iskreno priznajem, bila je u dnu duše neka sumnja, neki osjećaj da li se ja ne molim kakvome fantomu moje mašte?!« Spominje i svoj dotadašnji način nadvladavanja tih sumnji: molio je i dalje, i uočavao je mrak i rugobu života bez vjere. »Molio sam dakako, jer da sam prestao, znači ne vjerovati u Bl. Djevicu Mariju. A kuda onda? Okreni se od katolicizma, sve je oko tebe mračno i ružno.«⁴ Ivanove vjerske sumnje prestale su time što mu se u Lurdu razbuktnala snažna spontanost na cijelom području življenja po vjeri, uz radosni doživljaj nazočnosti Nebeske Majke. Možda bi ovdje riječ »nazočnost« trebalo staviti u navodnike, jer ta je »nazočnost« nešto specifično i ta riječ, nazočnost, koja ima prvenstveno prostorno značenje, ovdje ima dobro puniji sadržaj.

Slijedi kratki 5. odsjek koji je sažetak do sada rečenog: »Dakle, Lurd je mojoj razumnoj vjeri pridodao osjećajni momenat...« Ivanove završne tri točkice kao da žele reći kako izraz »osjećajni momenat« sam za sebe uzet premalo govori. Ivan je mislio na onu snažnu spontanost na cijelom području vjere.

To nam kazuje i nastavak pisma, 6. odsjek. Tu je Ivan upotrijebio izraz »racionalističan«. Ne misli Ivan na filozofsku struju prema kojoj je ljudski razum – baš taj ljudski, koji je opterećen svojim slabostima – vrhovno pravilo svega (kao da ne postoji Božji um i, barem, mogućnost prodornijih umova nego što je ljudski um). Ivan misli na ono što smo malo prije rekli, na onu spontanost i poduzetnost na čitavom području vjere a uz radosni doživljaj nazočnosti Blažene Djevice Marije. Kad ovako shvatimo riječ »racionalističan«, Ivanova

4 To promatranje besmisla nevjere nalazimo kod Ivana već prije, primjerice u Beču, gdje 17. svibnja 1915. – dakle već prije iskustva rata – piše u dnevnik: »*Aut catholicus, aut nihil*« (ili katolik, ili ništa) (usp. Božidar Nagy, *Borac s bijelih planina, Ivan Merz, Zagreb 1971.*, str. 78.). Zanimljivo je promatrati što je Merz tada i u kojem vrednovanju smatrao apsurdnim, te kako je na to reagirao čuvstvenom analizom, a kako umom u svjetlu pravila da se po plodovima pozna stablo.

se misao na ovome mjestu ne trga, nego se kontinuirano nastavlja, logički i psihološki (inače bismo tu imali skok, ničim obrazložen). Na završetak 5. odsjeka (»osjećajni momenat...«) Ivan neposredno nastavlja novi, 6. odsjek: »Sebe spominjem, jer držim da je cijeli naš pokret – a ja sam čedo toga pokreta (tu je u originalu već desni rub papira, pa je Ivan izostavio staviti crticu) u vjerskom pogledu vrlo racionalističan.« Da smo točno prikazali Ivanovu misao koju želi izreći izrazom »racionalističan«, razabire se iz neposrednog nastavka koji tek u završnom dijelu treba još neko dodatno tumačenje: »Za svaku najsitniju stvar, treba im apologija da ih uvjeriš. Ne opstoji onaj kontakt od srca k srcu s Bl. Djevicom Marijom, ona slijepa djetinja ljubav, koja vjeruje, a ne traži hiljadu argumenata za tu vjeru.« Riječ »vjera« po kontekstu – ovdje ne znači ono osnovno opredjeljenje, primjerice, za cjelovitost katoličke vjeroispovijesti, nego znači konkretnu, dnevnu i djelotvornu primjenu vjere. Ivan je osjetio nepotpunost opisa svoje misli, pa neposredno nastavlja: »Što to pišem, to je samo nabačeno, ali znam, da rado meditiraš. Držim da će (se) ono što sam izostavio samo nadopuniti.«⁵

U slijedećem, 7. odsjeku svoga pisma, Ivan ohrabruje prijatelja Dragana da nadržate onaj »racionalizam«, tj. nek se odvaži na onu lijepu spontanost u službi Božjoj. »Nijesi li i ti malo racionalističan? Čedo našega pokreta!? Znam da je teško trpjeti, ali« ... tu prekinimo zasada te Ivanove misli (na njih ćemo se vratiti kad budemo govorili o Ivanovu odnosu prema Crkvi). I to svoje hrabrenje na prihvaćanje križa Ivan obrazlaže onom prekrasnom, dalekosežnom i dubokom dogmom o Kristovu otajstvenom tijelu, Crkvi.

Osvrnimo se još jednom na Ivanovo shvaćanje o zadaći umskog i osjećajnog momenta u vjeri – trebat će nam za pravo shvaćanje Ivanovih daljnjih smjernica. Krivo bismo shvatili Ivana kad bismo njegov ponešto prijekorni izraz »racionalističan« shvatili kao poziv na izostavljanje ili zanemarivanje razumskog obrazloženja vjerskih zahtjeva. Isto tako, krivo bismo shvatili Ivanov izraz »osjećajni momenat« kad bismo ga uzeli kao neko napuštanje razumskog obrazloženja. Taj »osjećajni momenat« znači ono neko cjelovito, životno, u sklop vjere dobro ugrađeno i utkano djelotvorno angažiranje. A ono ne isključuje, nego – baš kao u ovom pismu Draganu Maroševiću – oslanja se na solidno obrazloženje.

Put kojim se nakon povratka u Zagreb razvijala Ivanova vjera i rezultati do kojih je došao, kazuju nam to isto. Od 1923. do 1925. zajedno s Dragom Čepulićem studira pod vodstvom oca Alfirevića skolastičku filozofiju. Tekst tečaja bio je Reinstadlerov priručnik (za bogoslovska učilišta). Nakon tog sistematskog tečaja studira – sada sam – bogoslovske discipline, također po priručnicima za bogoslovska učilišta: Compendium u četiri sveska Kristijana Pescha za osnovno bogoslovlje i dogmatiku, a za moralku auktori su mu bili

5 Rukopis je mjestimice teško čitljiv. Ta se zadnja rečenica može pročitati i ovako: »Držim da će(š) ono što sam izostavio sam nadopuniti.«

Noldin i Bucceroni. Nabavio je i djela sv. Tome Akvinskog i marljivo ih konzultirao.⁶ Bila je, dakle, jaka ona sila koja je Ivana vodila na tako intenzivno spremanje za rad u službi Isusa Krista. Bio je to intenzivan zalet i spontan kao da je potekao iz same Ivanove ljudske naravi, premda ta ljudska narav sama toliki intenzitet podnosi teško, ili ga uopće ne podnosi, točnije, niti ga ne prihvaća. Da se poslužimo Ivanovim riječima, tu je bila na djelu »ona slijepa djetinja ljubav, koja vjeruje«, tj. vjeruje životno, životno primjenjuje vjeru, »a ne traži hiljadu argumenata za tu vjeru«, kako je u Lurdu Ivan doživio svoj stav pred Presvetom Djevicom. A funkciju uma u toj vjeri Ivan ne samo da nije mimoišao, nego je tim spomenutim višegodišnjim opširnim radom pojačao i solidno izgradio. To je ozračje u kojem treba čitati Ivanove tekstove o Crkvi, o papi, o biskupima... želimo li ih koliko–toliko shvatiti.

Taj Ivanov spontani radikalizam u djelovanju a vođen umskom spoznajom – i to vrlo pomno izgrađenom – susrećemo i u njegovim odgovorima na pitanja iz ankete koju je god. 1925. proveo dr. Kniewald među 400 mladića. Anketa je, dakako, bila anonimna, no Ivan je svoj ispunjezini list osobno uručio voditelju ankete.

U br. 10. na pitanje »što je duhovni život?« i »je li duhovni život meni potreban?« odgovara Ivan da je duhovni život »razmišljanje o božanskim stvarima; sudjelovanje u unutrašnjem Božjem životu; postati u neku ruku Bog«, a potreban je, kaže Ivan o sebi, »jer bih bez njega prestao bivstvovati. Bez toga je pakao.« To podsjeća na Ivanova razmišljanja o kojima je pisao u dnevniku 17. svibnja 1915. (s onim glasovitim *aut catholicus, aut nihil*), i na Ivanovu vjernost molitvi i onda kada je duša bila prazna (v. malo prije u pismu Draganu Maroševiću, s našom bilj. 4.).

Na 11. pitanje (»koje i kakve knjige najradije čitam?«) odgovara: »Filozofske (skolastičke) i teološke.« A na sljedeće, 12. pitanje (»koje su mi knjige dosad najviše koristile?«), odgovara: *Donat, Ethica, Brevijar, Misal, Stari i Novi Zavjet. Pater Josip Donat, isusovac, profesor u Innsbrucku, napisao je mnogo cijenjezini priručnik, Summa philosophiae christianae u osam svezaka. Ethica generalis izišla je kao 7. svezak 1920., a Ethica specialis kao 8. svezak 1921. godine. Ivan dakle nije zastao na samom Reinstadleru, i s korišću se služio tada novim piscem, Donatom. A to je priručnik studenata filozofije–teologije! I za Ivana je to bila knjiga koju ubraja među one koje su mu najviše koristile, jedina »svjetovna« knjiga, spomenuta uz Brevijar, Misal i Sveto pismo!*

A korist koju je pri tom Ivan dobio on sam opisuje ovako: »Kanio (sam) se estetičko–literarnog gledanja na svijet i počeo promatrati život kakav je u stvarnosti, u koncepciji Stvoriteljevoj.«

6 Usp. Kniewald, *nav. dj.*, str. 177–178. (u 1. izdanju to se nalazi na str. 137. U anketi iz god. 1925. spominje knjigu oca J. Donata, profesora u Innsbrucku (vidi rečeno u sljedećoj bilješki, 7.)

Ovdje načas prekinimo čitanje Ivanovih tekstova, i osvrnimo se na ovo što smo tu do sada vidjeli. Vjera, dakako, nije isto što i »logaritmičke tablice«, ali vjera i te kako uključuje »logaritmičke tablice«, tj. intelektualni moment. I Ivanova je vjera taj moment ne samo uključivala, nego ga je Ivan uporno i studijem tražio i produbljavao. To treba imati na umu i u nastavku ovog našeg promatranja Ivanove vjere.

U odgovoru na 15. pitanje Ivan otvoreno govori o omeđenju pri koristi koju je imao čitajući »pobožnu knjigu«: koristila su mu »jedino klasična djela (sv. Franjo Saleški, Šeben (tj. M.J. Scheeben, opravdano još i danas ugledan teolog), sv. Augustin) daje mi solidne upute u duhovni život.«

Na 22. pitanje (»imam li vjerskih sumnja?«) Ivanov je odgovor sasvim kratak: »Ne.« A, kako smo vidjeli, nije uvijek tako bilo, prije Lurda i prije studija filozofije.

Odgovor na 30. pitanje (»koje je po mojem mnijenju ili iskustvu najsigurnije sredstvo za očuvanje čistog života?«) mnogo nam govori: »Oduševljenje za sv. Crkvu, koje se temelji na poznavanju vjere. Dnevna sv. Pričest, sistematsko dnevno svladavanje (...).« To podsjeća na napatuk sv. Augustina o vjerskoj pouci: i um, i srce, i milost.

I odgovor na 32. pitanje (»koji je utjecaj dosad vršila na moj vjerski i čudoredni život: Škola? (...) Profesori? (...) Liberalci: utuvili mi u glavu toliko laži, da ih se možda još nijesam otresao«) pokazuje Ivanovu brigu za intelektualnu komponentu vlastite vjere.

Posljednje, 34. pitanje te ankete glasi: »Zašto ljubim Katoličku Crkvu i Sv. Oca Papu?« Ivanov odgovor nije dug, ali vrlo sadržajan, s nekoliko dalekosežnih aluzija: »Jer u njoj vidim jasnu sliku preljubljenog Spasitelja i Boga Isusa sa svim njegovim savršenostima, a u Sv. Ocu Papi pod prilikama čovjeka vidim Boga svoga i Gospoda svog.«⁷ Taj odgovor treba dobro razmotriti.

Prvo uočimo Ivanove metafore i aluzije. Ono završno (»vidim Boga svoga i Gospoda svog«) podsjeća na riječi sv. Tome apostola pri onoj njegovoj plemenitoj »kapitulaciji« pred uskrslim Isusom (usp. Iv. 20,28).

Prvi dio te rečenice (»u Sv. Ocu Papi pod prilikama čovjeka vidim«...) podsjeća na uobičajenu izreku o Presvetoj Euharistiji o realnoj nazočnosti Kristovoj pod prilikama kruha i vina. Euharistijske su prilike nešto sporedno, u pitanju je Kristova nazočnost. Dakako, vrsta Kristove nazočnosti drukčija je u Papi i u Euharistiji – Ivan nigdje nije dao ni najmanje sumnje o tom razlikovanju – ali realnost nazočnosti jest činjezinica: i Ivan ju je tom usporedbom vrlo snažno izrekao.

O Crkvi Ivan ovdje kaže da je »jasna slika«, i to »preljubljenog Spasitelja i Boga Isusa«, s dodatkom »sa svim njegovim savršenostima«. Među Gospodinovim osobinama jest i ova da je On glava Otajstvenog Tijela, da se u Crkvi (ili bolje umjesto lokativom recimo instrumentalom: Crkvom) On se nalazi trajno

7 Usp. B. Nagy, *nav. dj.*, str. 269–275.

na ovom svijetu te moli i trpi u funkciji Spasitelja. Te misli u navedenom kratkom odgovoru nisu izričito napisane, ali ih Merz ne samo pozna, nego i primjenjuje (nešto ćemo od toga još iznijeti).

Osjećamo i očito je kako je tu progovorilo Ivanovo srce. Ali taj nastup njegova srca nije tek nešto satkano iz samih osjećaja; tu je i funkcija uma, jasna, precizna, kako se čini dugoročno spremna i najposlije izrečena. Iza nje stoji cijeli, autentični Merz, Merz onog ozračja umski opravdane intenzivnosti i njoj odgovarajućih superlativa, a koja nije tek zalet osjećaja.

Tu je odgovor na naše pitanje, postavljeno pri početku ovog rada o autentičnom Ivanu.

2. Crkva

Ivanov odgovor na posljednje pitanje Kniewaldove ankete iz godine 1925. lijepo nas uvodi u promatranje Ivanovih tekstova o Crkvi.

Dušan Žanko piše: »Mraz se smrtno zaljubio u kolektivnoga Krista (Crkvu) i ne samo naučio, nego lično doživio njegovu prisutnost u Crkvi i svemu crkvenomu.«⁸

Pročitajmo još jedan Žankov tekst: »On je bio čisti katolik. Katolik s Papom, i uz Papu, katolik kojemu u duši žive sve svete knjige, svi crkveni oci, svi koncili, sve dogme, sve enciklike, sva liturgija, sva svetohraništa, sve zapovijedi, svi katekizmi, svi biskupi, svi svećenici, svi siromasi, svi redovnici ovoga svijeta. – On je živio u Crkvi, u Kristu – u duhovnoj Crkvi, u vidljivoj Crkvi, u Kristovu Tijelu, u Kristovu Duhu, u Kristu, koji je čovjek i Bog ujedno.«⁹

To je bio dojam što ga je Ivan – svojom pojavom kao cjelinom – ostavio u svojih prijatelja i suradnika.

Imamo i izričite Ivanove riječi o Crkvi. Te su riječi sa stajališta književnosti jednostavnije od onih Žankovih, ali su teološki sadržajnije: »Svi znamo da je Crkva katolička mistično tijelo Kristovo. Krist je glava, a mi smo Njegovi udovi. Kao što je glava na križu umrla, tako po svetom krštenju i udovi mističnog tijela umiru. Isto tako će članovi toga mističnog tijela s Kristom uskrsnuti. Krist će tada biti središte svega: mjesto sunca, mjeseca sjat će sunce Kristova tijela i svjetlost ovoga tijela razlijevat će se na uskrsla ljudska tjelesa. Konačna svrha ljudi jest da dođu u Kraljevstvo Kristovo. Jedino po Crkvi će doći u nj i postići svoju konačnu svrhu. Slijedi dakle, da sve u svijetu, sav svjetovni poredak mora služiti da ljudi, pripojeni Crkvi i tako Kristu, uskrsnu na vječnost.«¹⁰

U tom tekstu, kako vidimo, Ivan iz eshatoloških vidika izvodi zaključak »da sve u svijetu, sav svjetovni poredak mora služiti da ljudi – pripojeni Crkvi i tako

8 D. Žanko, »Duša dra Ivana Merza«, *Božji čovjek Hrvatske*, Zagreb 1938., str. 11.; ili *Život* 5 (1938) str. 251.

9 D. Žanko, *nav. dj.*, str. 11.

10 I. Merz, *Katolička akcija. Narav i definicija–cilj–sredstava*, Šibenik 1927., str. 32–33.

Kristu – uskrsnu na vječnost«. Crkva je, dakle, norma specifikacije ljudskog djelovanja, svega svjetovnog poretka. Izostavljamo druge Ivanove tekstove – a ima ih više nego tek nekoliko – o Crkvi kao normi uređenja pravog i uspjelog ljudskog življenja i ljudskih vrijednosti. Ivan ide sve do umjetnosti uključno!

A sad pogledajmo Ivanove misli o intenzivnosti suradnje udova Mističnog tijela Kristova s njihovom Glavom. Vratimo se Ivanovu pismu pisanom 18. listopada 1921. prijatelju Draganu Maroševiću (došli smo do onog oduljeg i važnog 7. odsjeka, te tu nastavljamo). »Znam da je teško trpjeti, ali neki ljudi imaju poziv (vocatio – taj latinski izraz jest u duhovnom bogoslovlju stalan naziv, terminus technicus, za Božji poziv na suradnju u Božjim namjerama) trpljenja. Mi smo tijelo Kristovo, te su na njemu uloge podijeljene. Jedni moraju da trpe, da uklone kaznu Božju, koja bi se morala stresti na okolicu. Huysmans bi nazvao te odabranike Mističkim gromobranima.¹¹ Jesi li ikada na to pomišljao da ti trpiš za naš pokret? Jesi li svoje muke prikazao G(ospodinu) Kristu za pokret? Katolicizam se ne će širiti u nas ako ne bude bilo Radnika, Molitelja i Putnika (sve tri riječi Merz je započeo velikim početnim slovom i podcrtao). To je jedan zakon u širenju Kraljevstva Božjega na zemlji. Naš pokret je stvorio do sada samo prvi tip (radnika) i mi smo si stvorili u našim dušama ideal Radnika za katol(ički) pokret. Molili smo se manje, a trpili smo kada smo morali. Zadnji tip je svakako vrhunac – imitacija potpune Žrtve Spasiteljeve na Križu. I vidim u našem pokretu već priličan broj patnika. Pošto slučaja nema, to držim da je plan Providnosti upravo u tome da spoznamo ovaj misterij iz Njegova života: trpjeti za druge.«¹² Taj je tekst toliko lijep i suptilan, da se gotovo ne usudim komentirati ga. Mjesto komentara radije ga pročitajmo još jednom!

Za orlovsku Zlatnu knjigu Ivan je sastavio tekst o ljubavi Orla prema svetoj Crkvi. Pod pritiskom onih teških neprilika u kojima je nastajala ta Zlatna knjiga, taj tekst nije tiskan. Da bismo ga pravo razumjeli, imajmo na umu da Ivan u tom kratkom tekstu (kratkome, s obzirom na širinu problematike) ne gleda na Crkvu u njezinom faktičnom stanju s njezinim slabostima, nego je gleda onakvu kakva bi snagom svoje vlastite dubinske biti – morala biti, što je kadra dati i što – unatoč i svojim slabostima – de facto daje. Crkva je Kristov kvasac u svijetu. I Merz nju gleda kao taj kvasac. Zato u njoj ne gleda samo neku vrijednu zajednicu, jednu od mnogih i različitih u svijetu, s kojima bi bila samo jukstaponirana i možda bolja i samostalnija od njih. Merz duboko doživljava da je Crkva Mistično tijelo Kristovo. Imajući to pred očima pročitajmo Ivanov tekst!

11 U zajedništvu žrtve kršćanina sa žrtvom Kristovom Ivan ne gleda samo mistične gromobrane koji nas štite od Božje kazne. Ivan u toj sužrtvi gleda i njezine vedre plodove. O tom je on pisao u jednom drugom pismu napisanom također Draganu Maroševiću. Izvadak iz toga pisma donijeli smo u našoj bilj. 3. Učinili smo to već u tom dijelu našega rada, jer smo željeli predusresti jednostrano – i time iskrivljeno – Ivanovo gledanje na osobno trpljenje. U sklopu Ivanovih misli koje sada promatramo, taj će nam tekst dobro doći.

12 Ivanovo pismo D. Maroševiću, 18. listopada 1921., 7. odsjek. Usp. naša bilj. 3.

»Orao je dužan svetoj Crkvi duboku i zanosnu ljubav:

(1) jer ju je ustanovio sam Isus Krist, učinio svojom neokaljanom Zaručnicom koja ima da vodi ljudski rod k vječnoj sreći;

(2) jer je ona savršeno društvo u koje se imaju sva druga društva ugledati i koje se može posve samostalno razvijati;

(3) jer ona po svojoj predivnoj liturgiji odaje Bogu na savršen način onu čast, koja ga ide za začetnika svega;

(4) jer je ona kroz vjekove i među narodima nadahnjivala djela svake ruke: kiparstva i slikarstva, graditeljstva i glazbe, književnosti i svih mogućih drugih vještina;

(5) jer je ona svojim redovima i sličnim institucijama ublažavala i uklanjala socijalnu bijedu svih mogućih staleža;

(6) jer je jedina ona kadra ukloniti međusobnu borbu pojedinih društvenih slojeva i dati narodima željeni mir;

(7) jer ona može bolje od svakog drugog društva čovječanstvu dati sreću i na ovome svijetu u tolikoj mjeri kao da ju je Providnost bez obzira na svoju (njezinu) vrhunjavnu zadaću samo za tu svrhu postavila.«¹³

Merz Crkvu gleda dubinski, široko i posve životno!

3. Papinstvo

Ivan snažno uočava činjezinicu i važnost Papinstva. Godine 1925. hrvatski Orlovi pridružuju se međunarodnom omladinskom hodočašću u Rim. Merz je htio da mladi Orlovi intuitivno dožive Papu i papinstvo. O tom hodočašću piše: »Papa! Vidjeli smo njegovu bijelu pojavu, poljubili njegovu ruku i od ljubavi prema vidljivom Kristu bili spremni – milošću Gospodnjom – predati mu neograničeno svu svoju eksistenciju... I kad je Sveti otac u svom govoru dao nama Orlovima smjernice za naš rad, osjetismo svu veličinu i sve značenje Papinstva; shvatismo: ako orlovstvo hoće da ostane na pravoj liniji i da bude ispravan pokret u velikom sklopu svih mogućih pokreta u krilu svete Crkve, mora da bude pokretom Papinskim... Euharistiju i Papu valja dati našem narodu.«¹⁴

A Žanko pamti ovo: »Dva dana iza povratka iz Rima susreo sam ga pred nadbiskupskim dvorima. U ruci je držao preveden Papin govor iz posebne audijencije hrvatskih Orlova i nosio ga nadbiskupu. Bio je sav preobražen, drhtao od djetinje sreće i zanosa. Govorio je o tom govoru tolikom vjerom i ljubavlju, sav u plamenu triumfa i blaženstva, da mi se učinio kao najsretnije dijete sa dugo očekivanim darom u rukama. Moram priznati da sam imao osjećaj nekog grandioznog historijskog događaja.«¹⁵

13 Ostavština Ivana Merza, F 21/11. Zahvaljujem ocu Božidaru Nagyu što mi je stavio na raspolaganje svoj prijepis.

14 D. Žanko, *nav. dj.*, str. 16., ili *Život*, str. 256.

15 Na istome mjestu.

Merz se je mnogo zauzimao da se papinske enciklike upoznaju i, dakako, prihvate. Žanko piše: »Enciklike, enciklike! Samo su lepršale oko naših ušiju poput lastavica. Lovili smo pogdjeoku kap iz tih čarobnih rimskih vaza i ne dosižući im slatkoće i vrijednosti. A on je samo crpao, crpao, neumorno dan i noć crpao, i cvao od sreće što su ti zdenci neiscrpivi i prebogat, da se njima može osvježiti čitavi svijet i preporoditi svemir. Magična je bila moć dr. Merza i samo se njoj ima zahvaliti, da je ta strana i nepoznata riječ našla neku toplinu u našoj duši. Pa eto, i Mahnić govori o enciklikama. Zrak je najednom postao prepun enciklikâ. Sve se počimalo i svršavalo s njima. I dobri siromašni radnici i šegrti, i oni su saznali za enciklike i njima je gorjelo srce dok im je govorio iz njih i po njima. I katolička štampa je najedamput počela citirati. Oči su se privikle na brojne citate iz Motu proprio, Ubi arcano Dei, Il fermo preposito, Quas primas, Immortale Dei... Nastala je u historiji hrvatskog katolicizma jedinstvena enciklikološka prepirka i utakmica.«¹⁶

4. Biskupi

»Idejni vođa svakog Katoličkog pokreta jest Sveti otac u cijeloj Crkvi, a mjesni biskup u svojoj biskupiji, zato jer Crkva ima svoje živo učiteljstvo (...). Smjer za cijeli katolički rad – u koliko je on katolički (bio on i ekonomski politički) – daje mjesni biskup za svoju biskupiju; tj. u koliko u njemu ima stvari koje spadaju u vjerski i nadnaravni red. Mjesni je biskup u svojoj biskupiji vrhovni vođa Katoličke akcije isto tako je on vrhovni vođa cijelog katoličkog pokreta u koliko ovaj ide za vjersko–moralnim ciljem. Iz toga slijedi da je bitno za svaki katolički rad, biti u bitnoj vezi sa mjesnim biskupom.«¹⁷

Već dvije godine ranije, 1925., pisao je Merz s manje teološkog aparata, ali govorom svakodnevnice i time jasnije: »Bolje je da se jedno djelo, organizacija, akcija ne učini, nego da se učini mimo ili protiv biskupa.« – »Ako se poduzimlju – same po sebi – lijepe i dobre stvari, ali ako ih ne odobrava vlastiti pastir (biskup), nije to gorljivost hvale vrijedna niti je to iskrena pobožnost.«¹⁸

Iznijet ćemo izvatke iz dva Merzova pisma, pisana u vrijeme kad je tadanji Seniorat pokušavao doći do vlasti nad članovima Orla.

Prvo pismo pisano je nadbiskupu Šariću 3. svibnja 1926. »Jasno je da smo se mi Orlovi stavili u službu svete Crkve, spremni da je milošću Božjom pomažemo u širenju kraljevstva njezinog božanskog zaručnika. Nemamo nikakvih nuzgrednih ciljeva, već onaj jedini glavni, da što više duša sjedinimo s Isusom. Stoga se apsolutno pokoravamo i u tom pitanju – kao u svim drugima – našim biskupima, i ako oni vele da smo na krivom putu, to ćemo upravo

16 *Nav. dj.*, str. 15., ili *Život*, str. 255.

17 I. Merz, »Vlast Crkve«, *Vrhbosna*, 1927., br. 6., str. 94.

18 Dr. I(van) M(erz), »Vječni Rim«, *Za vjeru i dom*, god. 12., 1925., br. 3., str. 44., str. 45. Isto u: D. Žanko, *nav. dj.*, str. 17., ili *Život*, str. 257.

slijepom pokornošću slušati i raditi kako oni to budu željeli. To ističem stoga, jer tako dobro poznajem svoje drugove (...) i spremni smo dati takav primjer poslušnosti i onda kada će nam to biti teško.«¹⁹

Drugo pismo piše Ivan također 1926. godine, na »Sv(etu) Iv(anu) Fr(an-cisku) Chantal« – to je po tadanjem liturgijskom kalendaru bilo 21. kolovoza. Piše ga svom prijatelju i velikom orlovskom radniku, dr. Ivanu Protulipu. Riječ je o nizu problema s kojima je tadanje orlovstvo bilo suočeno. Merz predlaže da se sve to iznese pred biskupsku konferenciju. A zašto to predlaže, nek rekne on sam: »Mi od biskupa imamo pravo tražiti razjašnjenje našim poteškoćama, a oni imaju dužnost da nas vode spasenju. Ako bi se možda ovo pismo činilo pojedinim biskupima nezgodno, borbe zadnjeg vremena su nas uvjerile da ih jedino kategoričan odgovor biskupa može da dokrajči. Mi ćemo taj odgovor u svakom slučaju rado poslušati, jer je naša vrhovna norma riječ Crkve, a ne Orlovstvo.«²⁰

5. *Završni osvrt*

Na početku ovog našeg rada pitali smo se je li onaj intenzivni maksimalizam s kojim se susrećemo u Merzovoj duhovnosti – napose kad je riječ o Crkvi i hijerarhiji – izričaj autentičnih dubina Ivanove duše, ili je tek kao neka »književna vrsta« iz njegova vremena u kojoj bi istom trebalo pronaći autentičnog Merza koji bi bio možda »elastičniji« u pitanjima o Crkvi i hijerarhiji.

Premda ovaj naš rad donosi tek izvadak i tek izbor iz obilne građe koja je sačuvana u svezi s Ivanom, ipak i taj izvadak vrlo je jasan: autentični Merz nije nipošto od onih ljudi koji se mogu naći pred Bogom a zadržati mentalitet kompromisa i nedati Bogu sve, baš sve.

To jasno slijedi iz Ivanovih tekstova. Slijedi i iz njegova života, njegove životne prakse, privatne i orlovske. Tu činjezinicu možemo potvrditi i uočiti u razvoju Ivanove duhovnosti, iz nje same i iz njezinih izvora, tj. izvora na kojima je Ivan gradio tu svoju duhovnost.

Traženje autentičnog, a ispod vanjske vidljive korice, lakše može biti opravdano (pa i potrebno ponekad) kod onih ljudi koje pretežno vodi ne um, nego osjećaj. A Merza je vodio pretežno um; osjećaj tek popratno, a i to pod kontrolom uma i u ozračju stvarnosti iz umskog svijeta.

Pogledajmo ukratko vremenski slijed razvoja Ivanove duhovnosti. Do doživljaja u Lurdu 1921. prilično su zamjetljivi elementi estetske i emotivne vrste, iako već tada preteže u vodstvu um. Nije nejasna ni Ivanova izjava da je Lurd njegovoj razumnoj vjeri pridodao osjećajni momenat, niti je nejasno njegovo, nakon Lurda, suprotstavljanje »racionalizmu«. To je, naime, poziv na beskom-

19 Ostavština Ivana Merza, F 53/23. Prema prijepisu B. Nagya.

20 Iz arhiva. Pismo Ivana Merza Protulipu, od sv. Iv. Fr. Chantal (21. kolovoza) 1926., prema prijepisu B. Nagya.

promisnu djelotvornost (kako smo vidjeli), otprilike ono što bi trebao biti plod razmatranja o Tri vrste ljudi u duhovnim vježbama sv. Ignacija Lojolskog (br. 149 ss). Nakon povratka u Zagreb Merz sustavno studira skolastičku filozofiju, pa teologiju, te crkvene dokumente, papinske i biskupske, a za svoje osobno duhovno štivo cijeni samo teološki vrijedne knjige. Autentični Merz tu je apsolutno vidljiv.

Kao vjernici mi u tom takvom – radikalno Božjem – Ivanu prepoznajemo zahvat i dar Duha Svetoga. Dar je to Ivanovoj osobi, a po njemu i cijeloj Crkvi, u Crkvi i nama.

Literatura

- ...Ivan Merz, *Glasilu Postulature*, god. V., br. 1–2., 1977.
Kniewald, Dragutin, *Sluga Božji dr. Ivan Merz*, Zagreb 21988.
Merz, Ivan, *Katolička akcija. Narav i definicija–cilj–sredstva*, Šibenik 1927.
Merz, Ivan, »Vječni Rim«, *Za vjeru i dom*, god. 12., 1925., br. 3.
Merz, Ivan, »Vlast Crkve«, *Vrhbosna*, 1927., br. 6.
Nagy, Božidar, *Borac s bijelih planina, Ivan Merz*, Zagreb 1971.
Žanko, Dušan, »Duša dra Ivana Merza«, *Božji čovjek Hrvatske*, Zagreb 1938.

THE CHURCH AND HIERARCHY IN THE LIFE AND WRITINGS OF IVAN MERZ

Miljenko BELIĆ

Summary

The authentic Merz is by no means one of those people who could find himself facing God and at the same time retain a mentality of compromise, that is, not give all to God. This is clearly seen in his writings and in his actual life. Merz's spirituality was built on the foundations of the Church's teachings. After his return to Zagreb, he systematically studied scholastic philosophy as well as theology and Church (papal and diocesan) documents. This to an even greater degree strengthened his convictions in the true Catholic spirit of adherence towards the Pope and the bishops, and as such defended and advocated their authority at all times and places.